

Folkefrihed og Folkeforening

Taler

Marcus J. Monrad

Dato

8 mars 1858

Sted

Frimurerlogen, Christiania

Omstendigheter

Møte i Carl Johans-Forbundet

1 Naar jeg har vovet at modtage del ærefulde mig overdragne Hverv, med nogle
Ord at indlede denne Fest, den første som dette Selskab feirer paa norsk Grund,
da er det skeet under den Forudsætning, at Festens Alvor netop kunde have
Rum for et Foredrag af den Art, som alene maaske ikke ganske overstiger min
5 Evne, det er: ingen eg entlig Fesltale, ingen veltalende Tolkning af høie og
skjønne Følelser, men kun en jevn Udvikling af en Tanke. Jeg tænkte mig
nemlig, at hvis der er noget Samfund, der maa undgaae Beskyldningen for at
ledes af sværmende Følelser eller skjønne Ord og derimod vise Besindighed og
Ædruelighed, vise at det veed, hvad det gjør: da er det dette.

10

Paa den anden Side maatte det være passende ved en Fest som denne at ud vide
Blikket over det Nærmestes snevre Kreds, over Nuets mangfoldige
Smaaligheder, der skabe saa meget Mørke og forvirret Lidenskabelighed, det
maatte være passende her snarere at dvæle ved de store Forholde, betragte den
15 Begivenhed, der foresvæver vor Tanke, i det Almindeliges Lys, i den store
Sammenhæng, hvorfra den føst henter sin rette Betydning.

Det er idag Carl Johans timelige Dødsdag. Men denne er efter en gammel og
dybsindig Opfatning egentlig hans evige Fødselsdag. Vi feire ikke den døde Carl
20 Johan, men den levende, ikke det Forkrænelige ved ham, ikke det enkelte,
skrøbelige Menneske, men den udødelige Idee, hvis af Forsynet beskikkede
Redskab han var, hint store Verk som for bestandig vil bevare hans Navn i
Verdens Aarbøger, og hvad mere er, i tvende Folks levende taknemmelige
Erindring.

25

Den Idee, der ligger i Norges og Sveriges Forening, skal jeg her stræbe at opfatte
i dens høiere Sammenhæng, idet jeg skal søge at vise, at den, ikke alene for os af

uberegnelig Vigtighed, selv fra et universalhistorisk Standpunkt er en
30 betydningsfuld politisk Tanke og et væsentligt Civilisationens Fremskridt.

Skulde jeg imidlertid synes Dem at svæve altfor vidt du fra øjeblikkets
Anledning, kanskee tilmed føre Dem ad tornefulde Stier og snarere at foredrage
Dem et Capitel af Historiens Philosophie, end holde en populær Leilighedstale:
35 saa haaber jeg, De ville holde min Katheder-Vane Noget tilgode. Overhoved
gjentager jeg, at jeg netop, naar jeg blev hædret med Anmodning om her at
fremtræde, deri maatte see et Vink om, at man ønskede en Betragtning; der
ialfald streifer ind paa Videnskabens Enemerker, og jeg beklager med Hensyn
dertil især, at knap Tid og ganske ueensartede Sysler have hindret mig i at give
40 mine Tanker den grundige Udvikling og Gjennemførelse, som jeg kunde ønske.

Kaste vi et almindeligt Overblik over det christne, civiliserede Europa, saa finde i
væsentlig tre forskjellige Samfunds-Systemer, svarende til de tre christelige
Confessioner, som til de tre Hovedperioder i den christelige Civilisations
45 Historie og nogenlunde til de tre Hovedstammer, hvoraft Europas Befolkning
bestaaer.

Længst mod øst træffe vi Rusland - egentlig, med sin græske Kirke, en
Forstening af den ældste christne Tid, der igjen i mange Henseender slutter sig
50 til den antike.

Den gamle Verden var afsluttet i et Slags Universalmonarchie, det romerske
Rige. Dette var væsentlig kun en Universalmagt, hvori al Individualitet var
gaaen tilgrunde. Den individuelle, nationale, confessionelle Forskjellighed var
55 vel umiddelbart tilstede - Grækerne talte sit Sprog, Ægypterne dyrkede sine
Guder, hvoraft begge Dele forresten ogsaa forplantedes til Rom - men uden
anerkjendt væsentlig Betydning og Berettigelse. Alt Saadant var igrunden
temmelig ligegyldige Ting. Der var kun een Magt og een Stat, og denne var
Kilden til Alt, hvad der havde Noget at betyde. Selv den græske Videnskab og
60 Kunst maatte jo tilsidst søge sin Existents som et Moment i den romerske
Luxus.

I denne Tilstand forefandt Christendommen den Verden, hvori den indtraadte.
Christendommen var nu væsentlig ikke et Rige af denne Verden og lagde ikke
65 an paa umiddelbart at omstøde de ydre Samfundsforholde. Den gav, taalmodigt
og ydmygt "Keiseren hvad Keiserens var" og lod sig nøie med i Stilhed at aabne

en ny indre Verden, gjenføde Menneskeheden indenfra udad. Den sluttede sig i
det Ydre til de bestaaende Forholde, og den christne Stat var udvortes en
70 Fortsættelse af det gamle romerske Rige - i den Grad at selv den kirkelige
Bestyrelse antog dettes Form og sammensmeltede dermed.

Men inderligt indeholder Christendommen Frihedens Spire; den frigjør baade
Individet og Nationaliteten, idet den helligende gennemtrænger dem. Seent
75 eller tidlig maatte den derfor ogsaa gjennembryde den gamle Stivhed og skabe
nye Samfundsformer.

Medens nu det romerske Rige i Vestens søndersprengtes og afløstes af
germaniske Stammer, der saa at sige vare fra Raaheden af opdragne i
80 Christendommen, reddede sig en Hest af det gamle Væsen henimod øst, hvor
den alt mere og mere forstenede sig, og hvor den i sit Udspring stands ede
christne Udvikling mere og mere antog Charakteren af et statskirkeligt
Despotie. Ogsaa dette System toges i Arv af christne Barbarer, af Russerne, der
væsentlig staae paa dette Standpunct den Dag idag. Det store russiske Rige er en
85 udstrakt Masse, en leddeløs Klump, hvor ingen Modsetning, ingen indre
Mangfoldighed er udpræget, hvor Kirke og Stat, hvor lovgivende, dømmende
og udøvende Magt, hvor forskellige Nationaliteter ere blandede sammen i een
Røre. At Sammenhængen under denne altomfattende Eenhed alligevel er uden
indre Fasthed, er let at fatte, idet de forskellige Elementer her blot staae
90 ligegyldige ved Siden af hinanden uden at binde hinanden dynamisk ved den
indre Modsætnings Kraft, men blot sammenholdes af et ydre Baand og ved
Massens Inertie, der vistnok kan være stor og just ikke giver efter for det første
Stød, men dog vistnok engang imødeser en nødvendig Opløsning. Det hele
Samfunds-System er væsentlig et mekanisk.

95 I Syden og Vesten var imidlertid en Sondring og Modsætning indbrudt, der
hovedsagelig har paatrykt Middelalderen, den romerske Catholicismus og den
hertil nøie knyttede romanske Folkestamme sit Præg. Men denne Sondring er
her endnu i mange Henseender abstract og overfladisk, blot sønderrivende,
100 uden den levende Gjenforenings Tanke, og ikke alene Middelalderen, men den
hele Samfundsorden, der endnu væsentlig slaar paa Middelalderens
Standpunct, viser sig derfor som en uafgjort og uforsonet Kamp mellem
forskjellige Principer og Elementer. Saaledes er det kommet til en Adskillelse af
Kirke og Stat, af geistlig og verdslig Magt, der eentlig stiller begge Dele som
105 fiendtlige Eensidigheder ligeoverfor hin anden og fører til nødvendige

Collisioner mellem et Hierarchie, der prætenderer at herske over Sjælene, og et verdsligt Feudal-Regimente der vil have al Magt over Legemerne. De skadelige Følger af disse Collisioner tilhører det ikke dette Sted at dvæle videre ved. Men
110 derved, at overhoved det verdslige Element er uuskilt og kommen til en vis Gyldighed, faaer naturligviis ogsaa de naturlige, nationale Forskjelligheder nogen Betydning, og den romaniske Folkestamme frembyder ikke, som hiin østlige Befolkning, kun en eneste sammenmenget Folkemasse, men idetmindste tre store Nationer, Italien, Spanien, Frankrige. Men ogsaa denne Sondring er i
115 politisk Henseende overfladisk, uden nogen indad fortsat Articulation og vakler derfor mellem hine compacte, leddeløse Enheder, som Spanien og Frankrige, og hin løse, usammenhængende Mangfoldighed, som Italien frembyder. Hermed staaer ogsaa i Forbindelse i det Politiske hin Vaklen mellem Despotie og Anarchie eller idetmindste Absolutismus og Republicanismus, som ofte især i
120 Frankrige aabenbarer sig i de voldsomste Omveltninger, hvilke vistnok endnu i lang Tid ville fortsættes.

Kort sagt: det katholsk-romaniske Civilisations-System staaer væsentlig paa den dynamiske Spændings Standpunct, det har ikke naaet frem til fri og levende
125 Organisation, der beroer paa inderlig Forening og Vexelvirkning af en Flerhed af karakteristiske, klart udskilte individuelle Momenter.

Hvorledes nu den germaniske Stamme synes allerede af Naturen og sin mythiske Fortid som forudbestemt til at undfange og fostre denne store Idee,
130 den historiske Civilisations Fuldendelse, vilde det være for vidtløftigt her at efterspore. Heller ikke kunne vi her, hvor den religiøse Betragtning ligger os forholdsvis fjernere, dvæle længere ved, hvorledes denne Stammes historiske Mission først ved Reformationen fandt sit principielle Udtryk og sit virkelige historiske Begyndelsespunct. I Protestantismen ligger aabenbart Principet om
135 Kirkens og Statens Eenhed trods dens Adskillelse, ligesom her den verdslige, naturlige Menneskelighed ikke som profan, absolut udelukkes fra Helligdommen og heller ikke tillades at opstille sig i raa, gudforladt Naturlighed som ligeberettiget Modstykke til en udelukkende hellig Stand og et hellig Liv, som det der f. Ex. i Geistlighedens Coelibat siger sig løst fra enhver Forbindelse
140 med Menneskelivets naturlige Succession og dens Betingelser. Protestantismens Anskuelse er, at det naturlige Menneskeliv selv skal helliges, at Christendommen skal gennemtrænge Verden.

Ved en saadan Grundanskuelse angaaende Menneskelivets almindeligste

Opgave, kunde ogsaa først Betydningen af saavel den Enkeltes, som Folkenes Individualitet blive stillet i det rette Lys. Individet gaaer ikke her, som værdløst, under i det Almindelige, i Massen; det anerkjendes som berettiget og selvslændigt - dog ikke i umiddelbar Afsondring og isoleret Selvraadighed, men
150 som organisk Led i det Almindelige, i ordnet Vexelvirkning med dette og med sideordnede Enkellheder. Saaledes har den protestantiske Germanisme først affødt Ideen om et Samfund, der bestaaer af Frie og Selvstændige, og hvor alle Samfundslivets Ideer og Magter ere klart udprægede og repræsenterede, men hvor alligevel en fast Eenhed behersker det Hele, fordi ogsaa den Enkelte saa at
155 sige er gjenfødt i det Almindeliges Element, er fyldt og gennemtrængt af det Heles Tanke og har sin Forudsætning og sit Maal ikke i sig selv, men i det Almindelige. Dette gjælder ikke blot den enkelte Stat og den enkelte Folk, men consequent ogsaa Folkenes indbyrdes Forhold, hvor mere og mere Tanken om en virkelig, væsentlig Eenhed maa gjøre sig gjældende, Folkeforeningens store
160 Tanke, der stedse maa tænkes som Historiens Formaål, mod hvilket den isandhed fremadskridende Tid stedse stræber og ved hvis Opnaaelse Menneskeheden først isandhed bliver Menneskehed.

Det ligger imidlertid ogsaa i de menneskelige Kaars Natur, at dette Maal ikke
165 hastigt eller paa een Gang, men kun efterhaanden og tilnærmelsesviis kan naaes. Den germaniske Stamme, hvem denne Idee fortrinsviis synes betroet, var fra Arilds Tid deelt i mange og forskjellige, ofte fiendtlige Grene, og selv den kirkelige Reformation, hvorved den saa at sige fik den hellige Indvielse til sit verdenshistoriske Kald, syntes umiddelbart at føre til en Søndersplittelse i en
170 Flerhed af Secter og Partier, der gjensidig forkjættrede hinanden. Saaledes maatte Protestantismen og idethele det nye Samfundsprincip i Begyndelsen væsentlig optræde som Modsætning og Negation til det før Bestaaende, som Sønderrivelse af den Eenhed, hvoraf Romanismen, under sin indre Sønnerrevethed, dog havde bevaret et ydre Skin. Men dybt i det Indre, i
175 Principet, ligger den høiere Eenheds Frø, som Romanismen mangler. Og vistnok har det lange Udsigter med et virkeligt almindeligt protestantisk Folkeforbund; men en fri Vexelvirkning er dog allerede her langt mere levende og isandhed gjensidig, end i de romaniske Lande, der lide dels under fiendtlig Adsplittelse, dels under Trykket af et Suprematie. Mere og mere skal det vel
180 ogsaa føles som en "Synd imod Naturen" - for ikke at bruge det endnaa prægnantere Udtryk: Synd mod den hellige Aand - at Protestantiske Nationer bekrige hinanden. Og selv Folkeforeningens Tanke er dog overalt idetmindste enkeltviis, i mere eller mindre klar: Antydninger tilstede: i det til Frankrig

185 nærmest grændsende britiske Rige i den roligste, compacteste
Sammentrængtheds Form, i Tydskland endnu kjæmpende og vaklende mellem
"det tydske Forbunds" løse Sammenkitning af Brudstykker og deels opbevarede
Levninger deels kunstige Efterdannelser af de store Rigers Periode. Og netop
vort skandinaviske Norden, med England paa den ene Side og Tydskland paa
190 den anden, er det maaskee forbeholdt at finde og fremstille den rette Midte, en
reen og klar Folkeforening, hvor det Heles Sammenhæng og de enkelte Folks
Selvstændighed har naaet den rette Ligevegt eller rettere: gjensidige
Gjennemtrængelse.

195 Imidlertid er det merkeligt, at den germaniske Stamme overhoved ikke synes at
være kmmen til Bevidsthed om, eller til klar Realisation af den dybe Eenheds-
Tendents, som ligger i dens Princip, uden under directe eller indirecte
Indvirkning, Exempel eller tryk af de øvrige Systemer, der i oprindelig
Umiddelbarhed eller i polemisk Skarphed fastholde Sammenslutningens
200 Princip. Det britiske Folk har allerede i en tidligere Umiddelbarheds Periode,
selv sterkt tilsat med fransk mod, faaet en Forening, der, som sagt, nærmer sig
meest til den franske Centralisation, og hvor Gjensidigheden endnu er
ufuldkommen, (skjønt dog maaskee større end den fra et fjernt Standpunct i
Almindelighed seer ud til). Og i Tydskland ere aabenbart de store Riger i Øst og
205 Syd, som paa en saare forvirret Maade ere sammenbragte med det vestlige
Tydsklands løse Mangfoldighed af Smaastater, og som factisk holde Forbundet
sammen, skjønt deres Modsætning paa samme Tid udgjør Forbundets Svaghed -
disse store Riger ere aabenbart Udløbere deels af Romanismen, deels af
Slavismen, ligesom de ogsaa udenfor Tydskland have romanske og slaviske
210 Elementer. Men Tydskland fremstiller derfor ogsaa kun Forbundstanken i
Kamp med Amalgamationen, idethele Nutiden i Kamp mod den forbigangne
Tid. Ogsaa i vort Norden er Eenheds-Tanken, der i den norsk-svenske Forening
har sin ferste Realisation, bleven undfanget under Forvikling med og Tryk fra
baade Syden og Østen, og - saare merkeligt! var det en Franskmand og
215 oprindelig en Udsending af det store franske Verdensherredømme, der blev det
væsentlige Redskab til denne Tankes Virkeliggjørelse. Denne viser sig netop
derved ikke som en tilfældig Særegenhed, men som et Resultat af den totale
Verdens-Udvikling, hvortil alle de herskende Magter og Aander have maattet
levere sit Bidrag.

220

Det romaniske Europa og især dets Bannerfører Frankrige, hvis sterke
Sammenslutnings-Tendents efter hvad tidligere er forklaret, alligevel har

Sondringens Aand i sig som en Modsætning, den aldrig har været i Stand til
225 inderligt og grundigt at overvinde, og som derfor stedse er udsat for sterke
Rystelser og Omslag fra den ene ttil den anden Yderlighed - dette Frankrige
havde som bekjendt netop ved Aarhundredets Begyndelse gennemgaaet en af
de allervoldsomste Kriser. Opløsningens og den tøilesløse Uafhængigheds Aand
havde naaet sit Maximum, ført Frankrige til Afgrundens Rand og truede med at
230 drage hele Europa efter i sin ødelæggende Hvirvel. Imidlertid var det lykkedes
Aarhundredets Helt at samle Nationens splittede Kræfter og føre den tilbage
paa Ordenens og Sammenslutningens Bane - en Retning som nu netop ved
Modsætningens Kraft forfulgtes med dobbelt Iver og Eensidighed. Medens saa.
Medens saaledes i den indre Politik al Mangfoldighed og Bevægelse gik under i
235 en altomfattende Absolutisme, udstrakte ogsaa det nye Keiserdømme udad sin
Magt efterhaanden over den hele romaniske Verden og over en Deel af
Tydskland med, ja dets Indflydelse sporedes lige til vort høie Nord. Saaledes var
virkelig den hele romaniske Stamme samlet til et stort Verdensrige, ligeoverfor
det slaviske, et nyt Rusland i Syd og Vest, der ligesom det østlige bestod af Folk
240 med forskellige Sprog og Sæder, men uden at deres Eiendommeligheder vare
respectede. Franske Institutioner indførtes overalt med det franske
Overherredømme; den samme Forfatning skulde lyksaliggjøre alle Folk, og de
Konger eller Storfyrster, som indsattes i Ialien, i Spanien, i det vestlige
Tydskland vare igrunden dog kun franske Gouverneurer. Men idet denne
245 franske Kolos i Art og Dimensioner, som i Grændser, nærmede sig den russiske,
maatte den naturligviis støde fiendtlig sammen dermed. Under dette
Sammenstød saa det nu ud, som den germaniske Aand med det deri liggende
dybere Samfundsprincip skulde blive knust - eller ialfald maaskee for en ringe
Deel redde sig i et isoleret Asyl hist paa Steenkulsøen, hvor den da med
250 Opgivelse af al politisk Betydning maatte have slaaet sig utlelukkende paa
Skibsfart og praktisk Mechanik. Men netop under hiint voldsomme Tryk fra
begge Sider vakes dens skjulte Kræfter, og navnlig er det hiint Tryk, vort
skandinaviske Norden skylder sin Forening og dermed sin politiske Tilværelse.
Under vaandefulde Krampetrækninger fødte den europæiske Civilisation sit
255 yngste og skønneste Barn, den faste, organiske Folkeforening med den dermed
forbundne organiske Folkefrihed til Verden, en Skabning der fra dette engang
vundne Midtpunct, hvor uanseelig dens ydre Vext endnu kan være, visselig er
bestemt til efterhaanden at forplante sig og udbrede sin velsignelsesrige
Indflydelse over idetmindste den hele protestantiske Verden.

260

Det nydannede franske Verdensrige kunde i Længden ei holde Stand mod det

265 russiske. Thi hiint nye Rusland, som vi have kaldt det, var et kunstigt, en
krampagtig Sammenknytning af forskellige Kræfter, der igrunden havde en
sterk Følelse af deres indbyrdes Modsætning; det maatte derfor nødvendig
sprenges mod det oprindelige, egte Ruslands umiddelbare Naturkraft, mod
denne modsætningsløse Eenhed, hvis seige skjønt saa at sige passive
Sammenhæng desuden i dermed stemmende Naturforholde, i de øde Stepper og
270 selv i Vinterens Magt har en saa kraftig Bistand. Den Magt, der i Modsætning
hertil, kun bares af en af forbigaaende Forholde betinget Tidsstemning og en
enkelt deraf fyldt Genialitet, maatte med denne gaae tilgrunde, og ved
Napoleons Fald blev naturligviis af alle hans politiske Constructioner ikke Steen
paa Steen tilbage.

275 Men selv den Overmagt, som nu tilsyneladende afgjorde Europas Skjebne, var
ikke heldigere til at frembringe nogen politisk Skabning, der kunde siges
isandhed at betegne et verdenshistorisk Fremskridt. Wiener-Congressen var
væsentlig reactionær, og man har vist ikke gjort den Uret ved at bemærke, at den
netop ved sin blinde Modstand mod Alt, hvad Napoleon havde grundet,
280 uforvarende stillede sig selv paa samme Standpunct og vilde bestemme Staters
Sammensætning og Adskillelse efter Folketal, Statsindtægter og lignende
mathematiske Hensyn, uden at have mindste Øie for det organiske Princip i en
virkelig Nationalitet. Den adskilte friskvæk, hvad Gud havde sammenføiet, og
forbandt, hvad Gud havde adskilt; dens Verk blev derfor kun Menneskeverk,
285 skrøbeligt forvirret Stykverk, der kun kunde have en Skygge af Bestaaen, fordi
Folkene overhoved vare udmattede eller sløve nok til uden Modstand at lade
Diplomaterne skalte og valte. Selv den tydsk-nationale "Erhebung", som man
havde vidst at kalde tillive mod det franske Overherredømme, og som vel ogsaa
havde sin Deel i dets Fald ligesom den fremdeles havde sin Eftervirkning i de
290 herskende Anskuelse, var af en vis romantisk Natur; en sværmende
Tilbagegang til Middelalderen, der altfor let lod sig drage ind under den russisk-
østerrigske Absolutisme, hvilken desuden ogsaa i Kampen havde været dens
vigtigste Bundsforvandt. Det egentlige Tydskland overvældedes af Østerrig og
Preussen, af Romanisme og Slavisme, og blev, med al sin videnskabelige
295 Overlegenhed, politisk ufrugtbart.

Dette Overblik over Europas hele Stilling vil først kaste det rette Lys paa den
overordentlige Betydning af det, som paa hiin Tid foregik i vort Norden. Her i
den overseede Afkrog af Europa, hos en udvortes svag og fattig Folkestamme,
300 var det eneste Sted, hvor man vovede at sætte sig ud over de store Magters

Dispositioner og hvor en politisk Nyskabning fremstod ikke alene uafhængigt af, men endog stik imod Magthavernes Tanke. Her grundlagdes af en fransk General et Dynastie, det eneste som frelstes for at dele de øvriges Skjebne, et
305 Dynastie, der holder sig den Dag idag og forhaabentlig vil holde sig og blomstre gennem en lang Række af Slegtfølger til Glæde og Velsignelse for de Riger, hvis Forening falder saa betydningsfuldt sammen med Dynastiets Grundlæggelse.

Man har ofte med en vis Forundring spurgt om Grunden, hvorfor det kunne
310 lykkes Carl Johan - denne Nordens Ptolemæos, som en tydsk Historieskriver har kaldt ham - hvad der ikke lykkedes nogen af de Øvrige, der syntes at have indtaget lignende Stillinger. Man seer nok, at med Forklaringen om større personlige Egenskaber, større diplomatisk Takt i Almindelighed kommer man her ikke ud. Men Svaret er dog, efter min Mening, ganske simpelt: Fordi Carl
315 Johan var den eneste af hine franske Styresmænd, der havde praktisk indseet Nationalitetens Berettigelse og Betydning, der, istedetfor at de Øvrige i sin franske Spredthed overalt kun følte sig som Franskmænd, besad Aands-Bøielighed nok til at gjere sig til Eet med det Folk, han var sat til at styre, til isandhed at blive Svensk blandt de Svenske, ligesom han senere ogsaa
320 consequent vidste at blive Norsk blandt de Norske. Derfor, antage vi, har alene Carl Johans Verk faaet blivende Betydning, derfor er han bleven en ganske anden verdenshistorisk Personlighed, end alle hans, forresten sideordnede, Medbeilere, fordi hans Aand var Spirestedet for den store verdenshistoriske Tanke, der netop som den nye Skabning skulde fremgaae af Tidens Gjæring,
325 Tanken om Nationalitetens virkelige Betydning og den dermed forbundne om den frie, organiske Folkeforening. At denne Tanke virkelig var Tidens store Opgave, bestyrkes derved, at ogsaa Napoleon, denne isandhed geniale Personification af Tidsaanden, under sin korte Samlingsfrist paa Elba synes at være kommen til samme Resultat, hvilket han de hundrede Dage ogsaa lod
330 proclamere, men som det nu var for silde for ham at bringe til Virkelighed. Heller ikke stemmede det med Ideens Natur, at den saaledes paa eengang med Eclat, fra Verdensrigets Høide af, ved et doctrinært Magtbud skulde realiseres; den høie, isandhed guddommelige Idee fødes helst til Verden i en Vraa, skaber sig en snever, uanseelig Tilværelse og voxer en stille Vext, virker ved Exempel og
335 Lære indenfra udad og udbreder i stedse videre Kredse sin Indflydelse ved Overbevisningernes uimodstaaelige Magt - medens Verdensrigerne ramle!

At have været Forsynets udseede Redskab og Bærer for denne Idee, er Carl Johans uforgjængelige Berømmelse. Han var Franskmand nok til at vurdere

Sammenslutningens og de store Dimensioners Betydning, og nærmest som en Apostel for denne romaniske Tanke kom han til vort Norden. Men han forblev ikke udelukkende Franskmand - doctrinær Centralisator - han vidste at sætte sig ind i sit nye Fædreland, respectere dets germaniske Eiendommelighed, dets

345 Individualisme, og gjøre den til sin. Den første Virkning af denne hans Frigjørelse fra sin franske Eensidighed og den inderlige Optagelse af en ny Nationalitet, var at han drog sit Sverd for det nye Fædreland endog imod det gamle - et Skridt, som en udelukkende fransk Patriotisme vistnok aldrig vil tilgive ham og hvis indre, moralske Gehalt det vistnok ikke tilkommer os, men
350 ene Gud at dømme, men hvilket som politisk Handling og overhovedet saavidt upartiske menneskelige Øine kunne see, ligesaa vist maa billiges, som det ogsaa af Udfaldet blev retfærdiggjort. Men den videre og fuldkommen udviklede Virkning af hans Erkjendelse af Nationalitets-Principet, og det Skridt, hvorfor vi Nordmænd især velsigne hans Minde, var, at han, da Halvøens Forening var
355 ham overdragen nærmest paa Grund af den Vegt, hiint hans Sverd havde lagt i Europas Vegtskaal, ikke haardnakket søgte at iverksætte denne paa den voldsomme - franske eller russiske - Maade, som de høie Herrer i sin Viisdom havde tænkt sig, men paa en Maade, der ligesaavel respecterede den norske Nationalitet, som han hidtil havde viist at han respecterede Sveriges, og saaledes
360 istandbragte en Forening, den første Europa havde seet, af beslegtede, men klart og skarpt afgrændsede Folk, bygget paa Tanken om fuldkommen Ligeberettigelse og saaledes, under en tilsyneladende Løshed, i Aand og Sandhed langt sterkere, end noget Underordningsforhold nogensinde kunde gjøre den.

365 Hvor klart Carl Johan allerede fra Begyndelsen har fattet denne Tanke, sees især af den kgl. Proposition til Sveriges Riges Stænder angaaende Rigsacten, et Statsskrift, hvori vi vel med fuld Grund væsentlig kjende Carl Johans Indflydelse, ja kanske endog tildeels hans egen Haand. Dette Actstykke giver et saa herligt Vidnesbyrd om klart Blik og redelig Vilje hos Foreningens Stifter, at
370 det, hvis Tiden tillod det, visselig kunde fortjene ved en Leilighed som denne høitideligen at oplæses i sin Heelhed. Et lidet Brudstykke kan jeg dog ikke negte mig den Glæde at anføre. Efter at det norske Storthings Bestræbelser for ved Underhandlingerne med den svenske Regjerings Commissairer "at vaage over Folkets Frihed og Statens Ære" ere omtalte, heder det videre:

375

"Hans kgl. Majestæt burde lade denne Handlemaade vederfares Ret. Naar tvende Folk frvilligen underkaste sig samme Styrelse, bør enhver Anledning til Forskjel i Henseende til deres Forhold til den falledes Regent, med største Omhu

380 ryddes afveien. I modsat Tilfælde vil Forbundet tidlig eller sildig vorde brudt,
og enten, det ene Folk snart undertrykke det andet, eller og ved deres
voldsomme Adskillelse lægges ny Sæd i Gemytterne til bittre og for
Aarhundreder fjernende Uenigheder. Dersom disse af Erfaringen bekræftede
385 Grundsætninger næsten altid have medført betænkelige Følger for dem, som
vægrede sig ved at adlyde deres Krav, hvor høit fordredes ikke nu deres
Anvendelse, da Spørgsmaal var om ei alene at stifte en skandinavisk Magt af
tvende frie, længe fiendtlige Folk, men tillige at berede dem virksomme Midler
til indbyrdes Tillid og oprigtigt Venskab. Til Opnaaelse af dette Formaal
maatte, ved Bestemmelsen af de tvende Folks fælles Rettigheder, en
390 fuldkommen Lighed imellem dem finde Sted, uden Hensyn til deres
Folkemængde eller til Landenes Production. Ved Tilfælde af saa stor og almeen
Vigtighed, som Udkaarelse af et nyt Kongehuus eller en Thronfølger,
Anordning af Formyndere for en umyndig Konge, eller den udøvende Magts
Forvaltning under en Konges Sygdom eller Fraværelse, have begge Folk
395 ustridigen lige Ret til, med lige gjældende Stemmer at give sin Mening tilkjende,
uden nogen Beregning af den statistiske eller geographiske Forskjel mellem
Rigerne; Grunden til denne Stemmeret ligger ei i den relative Magt, men i den
engang vedtagne særlige Styrelsesform og i den Virkning, som Beslutningen
nødvendig maa have paa denne."

400 Hvor forskjelligt dette Sprog fra det forhen almindelige diplomatiske, hvormed
Folkenes Forhold forhandlede! Hvor forskjellig denne Aand, med sin Agtelse
for Stats-Individets absolute Ret, med sin Vilje at søge Foreningens Styrke i
"indbyrdes Tillid og oprigtigt Venskab", fra den, der blot med Blikket heftet paa
405 Landkartet og statistiske Tabeller over Folkemængde, Stridskræfter og
økonomiske Hjelpekilder, vil afstikke Staternes Grændser og Rettigheder! Vi
høre i denne Tale medrette en ny Tids Løsen; et betydningsfuldt Ord, som den
germanisk protestantiske Aand uidentvivl alt længst har havt gjemt i sit stille
Sind, er her ikke alene blevet lydeligt, men blevet Daad.

410 Man har undertiden villet mene, at Carl Johan ikke saameget af sig selv, af egen
Drivt, er gaaen ind paa en saadan Tanke, som snarere ledet, eller endog dreven af
Forholdenes og Omstændighedernes Magt. Hvad heri kan være sandt, er i
Virkeligheden allerede indrømmet. Thi jo større Betydning vi tillægge hans
415 Verk, Norges og Sveriges Forening - ikke blot for de tvende Rigers eget
Vedkommende, men som den organiske Begyndelse til en Articulation af det
civiliserede Menneskesamfund, hvilken vi betragte som den hele nyere Tids

Opgave - : desto sterkere maae vi være overbeviste om, at vi i hiint Verk see
420 Forsynets Finger, og at det var forberedet, indtil Tidens Fylde kom, ikke alene af
de nærmeste Omstændigheder, men igrunden af den hele verdenshistoriske
Udvikling. Noget Saadant har den foregaaende Betragtning netop havt til
Hensigt idetmindste at pege paa. Og navnlig bør det erkjendes, at det norske
Folks egen Holdning, som i hiint svenske Statsskrift omtales med saamegen
425 Agtelse, har sin store Deel i Verket. Havde det norske Folk ikke givet sig
Constitutionen af 17de Mai; havde det ikke, tvertimod den "europæiske
Nødvendighed", i sin naive Selvfølelse, uden at veie sine materielle Kræfters
Ringhed, høit og dyrt - vi kunne gjerne sige til Europas Forbauselse og maaskee
under de store Magters Haansmiil - erklæret, at det ei ville lade sig handle med
430 som en død Eiendom; havde Norge altsaa ikke viist sig som en virkelig Nation
med skarpt udpræget national Bevidsthed: saa havde der vel været liden
Opfordring for Carl Johan til at handle anderledes, end de store Magter
udentvivl meente, da de syntes at give ham Hals og Haand over Norge. Lad det
altsaa længe nok siges, at Carl Johan ikke handlede af sig selv. Men dette
435 formindsker ikke hans Berømmelse, ligesaa lidt som det formindsker hine gjeve
norske Mænds, at heller ikke de handlede af sig selv, men ganske vist under en
høiere Ledelse. Thi hvad et Menneske gjør udelukkende af sig selv, er just ikke af
det Gode. Og hvad kan siges høiere til et Menneskes Roes, end at han var et
Redskab i Forsynets Haand til en vigtig Gjerning, som svarede til Tidens dybe
440 Krav, at det blev ham forundt i rette Øieblik at gribe de rette Omstændigheders
Vink og saaledes fuldbringe et Verk, som netop Verdenshistoriens Aand
bekræfter som sit? Netop i at agte det objectivt Givne, i ikke med Magt at ville
gennemføre forud fattede Planer, bestaaer jo Carl Johans store Fortjeneste.
Derfor velsigne vi hans Minde og indlade os ei paa at granske Hjerter og Nyrrer.
445 Hans Verk staaer for os i sin Heelhed stort og klart og velsignelsesrigt; vi
annamme det med inderlig Tak og skulle ikke lade os forvilde, om ogsaa hans,
som enhver Dødeligs Sjæl har været omtaaget af enkelte Skrøbeligheder. Thi jeg
antager det: vi feire ikke den døde Carl Johan, men den levende!

450 Ja lad de Døde begrave deres Døde! Ogsaa Foreningen, som den er, har vistnok
sin forkrænelige Side, sine Skrøbeligheder. Just fordi Ideen var ny og var stor,
kunde den ikke ret fattes, af dem, hvis Aandsretning endnu væsentlig hørte
Fortiden til. Og længe har der blandt vore østlige Brødre været dem, der have
været altfor østlige til at forstaae denne historiske Nyhed: denne Forening af
455 forskellige skarpt adskilte og fuldkommen ligeberettigede Folk. Men heller ikke
dette skal forvilde os og allermindst frembringe nogen uvenlig Følelse mod

Sverige. Thi hine Kortsynede forstaae ligesaa lidet Sveriges, som Norges sande Interesse. Det svenske Folk som Heelhed er for frisindet og oplyst til at
460 miskjende eller ville skyde fra sig den ærefulde Mission, det af Forsynet har faaet, i Forening med et Broderfolk at være Bannerfører for et nyt, herligt politisk Princip, der vistnok er bestemt til at gjøre Epoche og føre Menneskehedens totale Udvikling et betydningsfuldt Skridt fremad. Sverige, det sande Sverige vilde ikke, om det kunde, bortbytte denne Nutids- og Fremtids-Rolle, mod at
465 nedsænke sig i sin Fortid og i dennes Smag at danne et stort sammenæltet østligt Rige med Norge som sit Finland, for saaledes i alle Dele at rivalisere med sin endnu østligere Nabo. De klareste Udtalelser af dette sande Sveriges Mening samle sig nu, som før, om Carl Johan, og lyde fornemmelig til os fra det svenske Selskab, til hvilket nærværede norske danner en nøie forbunden Sidegreen med
470 fælleds Navn og det fælleds Formaal, meer og meer at befæste og levendegjøre Foreningens sande Tanke i Forbindelse med dens Stifters betydningsfulde Minde. Og det er os en kvægende Forestilling at vide os i dette Øjeblik samlede i Aanden med en Skare ædle svenske Mænd, der dele vor taknemmelige Erindring, vor Tro og vort Haab, og naar vi mod dem udstrække trofaste,
475 nordiske Broderhænder, saa vide vi, at heller ikke vi gjøre dette blot af og for os selv, men at her er i Sandhed noget Høiere tilstede: Norge og Sverige, der række hinanden Hænder over Heltekongens Grav, og hans forklarede Aand, der af en Myndighed høiere end hans velsignende lægger dem sammen! -

480 **Kilde**

Skaaler og Foredrag i Carl Johans-Forbundet den 8. Marts 1858. Christiania 1858, s.3-22.

Emner

Innlegg

485 **URI**

<https://www.virksommeord.no/tale/folkefrihed-og-folkeforening>